

Önkormányzati erdők

Alapítványi erdők

Az alapítványok az önkormányzattal rendelkező vagyonkezelés sajátos formáját jelentették. Az alapítványt létesítő magán- vagy jogi személyek a legtöbb esetben meghatározták a vagyon jövedelmének felhasználási módját, célját. Ezek általában jótékonyági, neveltetési vagy egyházi célokra szolgáltak. Az alapítványok (amelyek már az ókori Róma idejében is ismert jogi kategóriának számítottak) Magyarországon elsősorban 1782 után szaporodtak meg, amikor II. József a férfi és női szerzetesrendek zömének működését betiltotta, s azok vagyonának közcélú felhasználását rendelte el. Az alapítványi birtokok feletti felügyelet jogát aztán az uralkodó magának tartotta fenn, ezért az alapítványi erdőket érintő rendelkezések közvetlenül az Udvartól, illetve az udvari kancelláriától származtak. Az 1867. évi kiegyezés után az iskola- és vallásalapítványi birtokok a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt működtek, de tartoztak alapítványi erdők a honvédelmi- és a belügyminiszterhez is.

Az 1879. évi erdőtvény alapján az alapítványi erdőket a kötött formalmú birtokokra előírt üzemtervezési kötelezettség mellett kellett kezelni. A nagyobb alapítványi uradalmak – itt elsősorban a Magyar Katolikus Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó más alapítványok erdőbirtokára gondolunk – önálló, jórészt azonban a mezőgazdasági jószágigazgatósággal összefüggő erdészeti szervezeteket alakítottak ki. Tudunk azonban néhány kisebb magánalapítványról is, amelyek erdejét állami kezelésbe adták. Példának említjük meg a zalaerdődi „közös iskolaalap” 20 kh (11,5 ha) erdejét, amelyet a tapolcai állami erdőgondnokság (majd erdőhivatal) kezel.

1915-ben az alapítványi (magán- és köz-) erdők összes területe 98.849 ha volt, amely az erdőterület 2,1 %-át jelentett.

Az első világháború után, 1928-ban ez a szám 22.400 ha-ra (1,9 %) módosult. Az abszolút és százalékos adat ugyan változott, de nem a trianoni erdőterület-csökkenés (84 % feletti!) mértékben. Az erdőterület ebben a birtokkategóriában történő két világháború közötti megkét-szereződését jórészt a „Magyar Nemzeti Múzeum gróf Apponyi Sándor Alapítványi Uradalmá”-nak köszönhetjük, amit ekkor létesítettek. Ugyanakkor megjegyezzük, hogy az alapítványi erdők kiterjedése

1938-ban alig maradt el az államiaktól (kincsaraktól), az ugyanis csak 4,6 %-ot tett ki. Így az alapítványi uradalmaik erdészeti jelentősége nem elhanyagolható.

Egyházi tulajdonú erdők

A múltban ebbe a kategóriába nagyon különböző eredetű és -kiterjedésű erdőbirtokok tartoztak. Hiszen az egykor, még a középkori birtokadományozások alkalmával a katolikus egyház tulajdonába jutott erdőségek csakúgy ebben a csoportba kerültek, mint a XIX. század közepén végrehajtott úrbérrendezés során, netalán ugyanezen század végén, századunk elején az aránysításokkor az egyháznak, illetve egyházi személyeknek adott – rendszerint kisebb kiterjedésű – erdők. Az 1879. évi erdőtörvény alapján mind az egyházi személyek, mind az egyházi testületek erdeit üzemtervek alapján kellett kezelni. A nagyobb egyházi tulajdonú erdőkben önálló erdészeti igazgatást építettek ki, míg az egyházi személyek (papok, kántorok, tanítók) 1-2 hektárnyi erdejét a községi vagy közbirtokossági erdőkkel együtt kezelték – többnyire állami erdőkezelést igénybe véve.

1915-ben egyházi erdő kategóriába 479.875 hektár esett, ami az összes erdőterület 10,1 %-át jelentette. Néhány vármegyében, például a nagy kiterjedésű Biharban, az erdők zöme (61,52 %-a) egyházi tulajdonban volt.

Az első világháború után az egyházi erdők országos aránya nőtt, mivel 1928-ban 13,4 %-ot (156.800 ha), 1938-ban pedig 13,6 %-ot (161.700 ha) tett ki.

Az egyházi tulajdonban lévő erdőkkel kapcsolatban utalnunk kell arra, hogy az egyházi személyek erdei csak kisebb, kimondottan személyi faszükséglet kielégítésére voltak alkalmasak. A nagyobb egyházi birtokok erdejében már valóban gazdálkodás folyt. Az egyházi hivatalok intézmények természetbeni faszükségletének biztosításán túl tehát gazdasági, pénzügyi eredményeket kívántak elérni. A valódi, tőkés gazdálkodást folytató üzemekből ezek a birtokok azonban mégis különböztek. Itt ugyanis a nyereséget nem célként, hanem eszközként tekintették; az egyház vállalt társadalmi feladatainak teljesítése érdekében történt a gazdálkodás. Ebből adódik, hogy az egyházi birtokok erdőgazdálkodása, főleg pedig igazgatása, pénzfelhasználása elsősorban az alapítványi erdőkkel mutatott rokonságot.

Ezen társulati erdők alapját tulajdonképpen a jobbágyfelszabadítás utáni úrbéri rendezés során kapott, ráadásul legelőilletőségként kapott erdők-nél kell keresnünk. Mivel az egykori földesúr birtokában nem volt ele-gendő, a korábbi legeltetési haszonélvezetnek megfelelő kiterjedésű le-gelő, a volt jobbágyoknak legelők helyett erdőket is juttattak. Az elkülö-nítést szabályozó rendeletek itt természetesen nem írták elő az erdők fenntartását, csak azt, hogy a volt úrbéreseknek (jobbágyoknak) a lege-lő (erdő) közös tulajdonuk. Igen ám, de az 1879. évi erdőtörvény hatá-lya minden olyan területre kiterjedt, amelyik a kataszteri nyilvántartás szerint az erdő művelési ágban szerepelt. Így az addig ki nem irtott lege-lőilletőségként kapott erdőkre is – mint közös tulajdonú erdőkre – üzeme-terveket kellett készíteni, és megvalósítani a szakszerű gazdálkodást. Ekkor a közös legelőt használó volt jobbágyok több helyen panasszal él-tek: ők legelőként kapták az erdőt, tehát ott legeltetni, nem pedig erdő-gazdálkodást folytatni akarnak. Ezt a földművelésügyi miniszter – némi huza-vona után – méltányolta, és engedélyezte a legelőilletőségként ka-pott erdők kiirtását. A megmaradó erdőkben viszont a közös legelő(er-dő)tulajdonosoknak a többi kötött erdőbirtoknak megfelelő gazdálko-dást kellett folytatni.

A legelőtársulatokat jogi személlyé az 1913. évi X. törvénycikk alap-ján szervezték. Névjegyzéket (a birtokarány feltüntetésével) kellett összeállítanunk és szervezeti szabályt alkotniuk. Ez utóbbiban nemcsak a legeltetéssel, hanem az esetleges erdőgazdálkodással összefüggő kér-déseket is rendezniük kellett.

Az első világháború után az ország erdős területeinek elvesztésével természetesen csökkent az erdővel rendelkező legelőtársulatok száma. Ugyanakkor azonban az 1923. évi XIX. tc., az alföldfásítási törvény alapján az alföldi társulatok birtokára a legtöbb helyen előírták a kötele-ző fásítást. Sőt a törvény végrehajtása során az erdőigazgatóságok a fás-ításokat kijelölő erdészeket kimondottan ösztönözték arra, hogy a kö-zösségek, így például a legelőtársulatok tulajdonában lévő birtokokon jelöljenek ki faültetésre helyeket. Azt gondolták ugyanis, hogy a közös legelőkön létesített fásítások jó például szolgálnak a magángazdák számára. Ráadásul mindez egyezett a legelők javításának, a korszerű le-gelőgazdálkodásnak az elveivel. Így a legelőtársulatok mintegy az alföl-di fásítások egyik letéteményesei lettek.

Ezt a szerepüket 1945 után is részben megőrizték. A legeltetési társulatok (bizottságok) ugyanis egészen az 1960-as évekig, a téeszekbe történő beolvadásukig megtarthatták erdejüket, fásításukat.

A legeltetési társulatok erdőterületéről külön kimutatások nem készültek. Ezeket az országos statisztikákban a közbirtokossági, majd erdőbirtokossági társulatokkal együtt tartották nyilván. A fásításokat meg egyébként sem lehetett külön felvenni, mert azok nem kerültek erdő művelési ágba.

A Földművelésügyi Minisztérium Erdészeti Hivatala 1997 nyarán határozott az „Önkormányzati erdők” című kiadvány összeállításáról. Az önkormányzatok ugyanis felvetették: kapják vissza az egykori községi, városi erdejüket. Tették úgy, hogy azokról elég kevés fogalommal bírtak. Az említett hivatal tehát felvilágosításba kezdett. Ebből a munkából nekem „az egyéb tulajdonú erdők helyzetét, jogi alapjait” kellett – történelmi távlattal – kidolgozni. A fenti három birtokkategóriát készítettem el, amikor a kiadvány ügye lehanyatlott, majd feledésbe merült.

ÖNKORMÁNYZATI ERDŐK

/: Témavázlat :/

Előszó: (Dauner Márton)

Bevezető: (Szerkesztő)

I. Történelmi áttekintés

- 1./Az önkormányzati erdők időbeni kialakulása
- 2./Időközbeni változások
- 3./Jelenlegi helyzet

II. Erdőterület adatok, változások

- 1./Adatok 1991-ig
- 2./Jelenlegi adatok

III. Az önkormányzati erdők tulajdonviszonyai

- 1./Tulajdonviszonyok 1991. előtt
- 2./Jelenlegi tulajdonviszonyok

IV. Erdőgazdálkodás az önkormányzati erdőkben

- 1./Belterületi erdőkben
- 2./Természetvédelmi erdőkben
- 3./Közigazgatási területen belül lévő egyéb erdők
- 4./Az erdőgazdálkodás gyakorlati végrehajtása
(üzemtervszerűség, erdőgazdálkodási megbízás, erdészeti szakember)

V. Az önkormányzati erdőkezelés jogi alapjai

- 1./Korábbi jogi helyzet
- 2./Jelenlegi jogszabályi megalapozottság

VI. Jogszabályi fogalmak

- 1./Beépítetlen terület
- 2./Vagyonátadó Bizottságok tevékenysége
- 3./Belügy- és földművelésügyi minisztériumi állásfoglalások

VII. Egyéb tulajdonú erdők helyzete, jogi alapjai

- 1./Alapítványi erdők
- 2./Egyházi tulajdonú erdők } *Börökföld*
- 3./Legelőtársulások erdei
- 4./Egyesületi erdők
- 5./Egyéb

VIII. Jogszabályi felsorolás (esetleg rövid tartalom)

IX. Mellékletek

X. Címlista erdővel rendelkező önkormányzatokról

XI. Irodalom

Szerkesztő: dr. Király Pál, dr. Balázs István

Lektorok: Halász Gábor

Barátossy Gábor

Szerzők: Berő Csaba

dr. Göbölös Antal

Hardi László

Steiner József

Wisnovszky Károly

dr. Balázs István

BH-e
BM Önkormányzati Főosztály

örkormányzati jogszabályok
Borovits Ferenc közl.
Szász László Balatonlelle

szakterv

ÖNKORMÁNYZATI ERDŐK

(Kiegészítő témák és azok szerzőinek névjegyzéke)

- 1./ Dr.Kollwenz Ödön: Adatok régi erdőbirtokosságokról (VII. fejezet 5. pont)
(Szombathely-Zala-Somogy-Tolna megyei adatok (VII. fejezet 1-4 pont)
Nemzetközi kitekintés (Ausztria, Németország), (Külön, új fejezet)
- 2./ Fekete Gyula ny. főv.: Adatok és írásos anyagok a témában
(Erdészeti közigazgatás című kiadvány)
- 3./ Bartha Pál: Millecentenáriumi fásítás önkormányzatok területén
(Külön, új fejezet)
- 4./ Szemerédi Miklós: Debrecen város önkormányzati erdejének története, esetleg az
Alföld területét is érintve (Új fejezet)
- 5./ Bús Mária - Péti Miklós: Bakonyban működött (működő) régi erdőbirtokosságok és
legújabbak (VII. fejezet 5 pont)
- 6./ Halász Gábor: Országos lista az önkormányzati erdőkről.
Svájci erdőleltár kiadvány.
- 7./ Dr.Király Pál: Ausztriai adatok (Eisenstadt-Prand úr)
Németországi adatok (Joachim Buff úr)
- 8./ Borovits Ferenc: Kosd polgármestere. Lektorai közreműködés, esetleg adat adása.
- 9./ Szücs László: Balatonlelle polgármestere. Lektorai közreműködés, esetleg adat
adása.
- 10./ Dr.Oroszi Sándor: VII. fejezet 1-4. pontjához szerző ajánlása, vagy szerzői munka
elvégzése, meglévő ismert irodalom közlése.
- 11./ BM Önkormányzati Főosztály: BM szakember kijelölése, felkérése lektori
tevékenységre.

B u d a p e s t, 1997. augusztus 19.

/ dr. Balázs István /